

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Навчально-науковий інститут лісового
і садово-паркового господарства
Кафедра відтворення лісів та лісових меліорацій

ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

УЧАСНИКІВ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

ВІДТВОРЕННЯ ЛІСІВ ТА ЛІСОВА МЕЛІОРАЦІЯ В УКРАЇНІ: ВИТОКИ, СУЧАСНИЙ СТАН, ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ В УМОВАХ АНТРОПОЦЕНУ

(присвячена 100-річчю кафедри відтворення лісів
та лісових меліорацій)

6-8 листопада 2019 р.

м. Київ, Україна

СИСТЕМИ ЗАХИСТУ ҐРУНТІВ ВІД ЕРОЗІЇ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ І ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ

*О.І. Пилипенко, доктор сільськогосподарських наук, професор,
Національний університет біоресурсів і природокористування
України, м. Київ, Україна*

Системи захисту ґрунтів – це навчальна дисципліна, яка вивчає теоретичні основи ерозійних процесів (*ерозієзнавство*) та застосування на практиці *зональних* протиерозійних систем, кожна з яких включає *організаційно-господарські, агротехнічні, лісомеліоративні та гідротехнічні* протиерозійні заходи захисту ґрунтів від ерозії. Дисципліна завершується обґрунтуванням економічної ефективності, організацією та проектуванням протиерозійних заходів.

Системи захисту ґрунтів застосовуються згідно з особливостями ґрунтово-кліматичних зон України: Полісся, Лісостеп, Степ (північний, центральний і південний) та гірські райони Карпат і Криму.

Ерозієзнавство складається із розділів, у яких висвітлюються питання водної і вітрової ерозії ґрунтів (дефляція), наукові дослідження з ерозії ґрунтів, ерозійне районування території України, методи дослідження та властивості еродованих ґрунтів.

Організаційно-господарські заходи передбачають таку протиерозійну організацію території землекористування, при якій забезпечується ефективне застосування усіх складових частин протиерозійної системи. Основою названих заходів є контурна організація землекористування, за умов якої на схилах більше 1,5-2⁰ (3%) здійснюється нарізка полів уперек схилів, тобто по контуру.

Агротехнічні заходи призначені супроводжувати усю технологію вирощування сільськогосподарських культур, а землеробство має бути обов'язково ґрунтозахисним. Названі заходи включають п'ять основних груп: фітомеліоративні прийоми, протиерозійний обробіток ґрунту, спеціальні заходи затримання снігу і регулювання сніготанення, агрохімічні та агрофізичні заходи.

Лісомеліоративна протиерозійна система, основу якої складають захисні лісові насадження має також п'ять основних груп: лінійні насадження – лісові смуги (полезахисні, стокорегулювальні,

прияружні та прибалкові), яружно-балкові лісові насадження, водоохоронні, насадження на пісках і піщаних землях, а також лісомеліоративні насадження спеціального призначення.

Гідротехнічні заходи, як невід’ємна складова частина системи захисту ґрунтів від ерозії, застосовуються у тому випадку, коли організаційні, агротехнічні та лісомеліоративні заходи не освоєні або ще неспроможні зарегулювати поверхневий стік.

Гідротехнічні заходи включають такі протиерозійні споруди: стокозатримувальні вали різних конструкцій та призначення, водоскидні споруди (лотки-швидкотоки, ступінчасті перепади тощо), терасування схилів, загати по дну ярів, ставки, споруди для захисту берегів річок і водоймищ від абразії та низку інших.

Усі складові частини протиерозійної системи неможливо замінити одна одною – вони лише взаємно доповнюються, є одним органічним цілим і створюють максимальну протиерозійну та загальну екологічну ефективність.

Зазвичай виділяють три основні зональні протиерозійні системи, яким притаманні свої особливості: система на схилових землях Полісся і Лісостепу, призначення якої є боротьба із водною ерозією ґрунтів; система в умовах сумісного прояву дефляції і водної ерозії ґрунтів Степу і Лісостепу у рівнинних умовах, основним завданням якої є боротьба із дефляцією, а на схилових землях – із водною ерозією; система протиерозійних заходів у гірських умовах – боротьба із водною ерозією і селевими потоками.

Необхідно також відмітити загальну особливість названих трьох систем. Ліс – *самий могутній і діючий захід* боротьби із ерозією і дефляцією ґрунтів та екологічний стабілізатор уцілому. Система лісомеліоративних (захисних) насаджень є головною частиною усіх названих зональних протиерозійних систем, основним елементом архітекτονіки оптимізованих лісоаграрних екологічних систем.

Послаблення, а потім і ліквідація ерозійних процесів ґрунтів та зменшення негативного впливу інших шкідливих природно-кліматичних явищ за допомогою системи захисту ґрунтів від ерозії допоможуть позитивно вирішувати продовольчу та загальну екологічну проблему.